

császár látogatását egy adott vidékre, ill. helységbe. Az Újszövetségben Krisztus második eljövételére alkalmazták, amikor ismét meg fog jelenni dicsőségben, hogy megítélje a világot és megváltsa az ő népét. Ebben az értelemben vált a bibliakutatás és teológia szakkifejezésévé.

Apokaliptika — az apokalipszis görög szóból származik, melynek jelentése: felfedés, leleplezés, azaz a titoknak s a titkos jövődönnek felfedése. Mint vallásos irodalmi műfajt jelölő szó, azokat a zsidó és keresztény vallásos iratokat jelöli, amelyek a világ végső kibontakozása titkainak felfedésével foglalkoznak. Legerősebb jellemvonása a spekulatív fantázia, amellyel a történeti személyeket és népeket erkölcsi természetű erőkké és hatalmakká alakít; valamint a jelképes és a homályos, titkos beszédmód, amelynek rejtelmeibe csak a beavatottak tudtak, ill. alapos felkészültséggel lehet, behatolni.

Ekléziológia — egyházzal szembeni tanítás, ill. az egyházzal (eredetével, céljával) foglalkozó tan.

GELLÉRD IMRE

A PRÉDIKÁCIÓ IDŐSZERŰSÉGE

A történelmi kereszténység a prédikáció időszerűségét alaki kérdésnek tekinti. Tartalmi szempontból az igehirdetéssel kapcsolatosan az időszerűség problémája alig tehető fel. Az ige önmagával való örök azonosságának elvéből következik, hogy az ige, mint a prédikáció egyetlen lehetséges tárgya, mindig időszerű. A vallás-erkölcsi értékek örökkévalóságában mi is hiszünk, ez azonban szerintünk csak formailag érvényes. Például az igazság mint értékfogalom örökkévaló, de tudatában vagyunk annak is, hogy e fogalom tartalma még az egy és ugyanazon szentírásbeli kijelentés keretei között is állandóan változik. Hogyne változott volna akkor az egyes történelmi korszakokban! A prédikáció időszerűsége azt jelenti, hogy a formailag örökkévaló vallás-erkölcsi értéknek azt a tartalmat igyekszem megadni, melyre az én korom emberének éppen szüksége van. Így értelmezve a korszerűség nem csupán alaki kérdés, hanem elvi és tartalmi is. Ezt egyetlen példa is megvilágítja. A keresztény élet értékrendszerében fontos helyet foglal el pl. az Istennek való odaszentelődés parancsa. Ha most végig gondoljuk, hogy ez az egyébként örök értékű és érvényű vallás-erkölcsi követelmény mit jelentett pl. a prófétáknál, mit jelentett a zsidó papságnál, mit a farizeusoknál, mit Jézusnál, az esszénusoknál, az őskeresztényeknél, a szerzetesség korában és végül mit jelent a modern hívő ember számára, akkor megértjük, hogy az örökkévalóság keretein belül minden értéknek megvannak a maga kor szabta tartalmi változatai. Korszerűvé tenni a prédikációt annyit jelent, mint az itt és most vonatkozásaiban ragadni meg és mutatni fel az értéket.

Nem kezdhetünk témánk gyakorlati tárgyalásába mindaddig, amíg nem adunk választ egészen röviden egy lényeges kérdésre: a keresztény prédikációban húsz évszázadon át mi volt az időszerű? Más szóval milyen tartalmi és alaki feltételek tették időszerűvé a prédikációt századokon át?

Ha Jézussal kezdjük, külön tanulmány tárgyát képezhetné az, hogy miben állott az ő tanításainak időszerűsége. Mielőtt felelnénk

erre a kérdésre, jegyezzük meg, hogy a prédikálásban nincsen abszolút időszerűség, mert ez azt jelentené, hogy a szónok kora valláserkölcsei értékrendszerét fejezi ki híven, holott a prédikáció mint nevelő eszköz sokszor éppen arra van hivatva, hogy ezt az értékrendszert összetörje, megsemmisítse, átalakítsa. Tehát nem mindig az az aktuális, ami éppen van, hanem az is, aminek lennie kellene. A próféták s köztük Jézus beszédeinek aktualitása sem abban áll, hogy pusztán tükrözik koruk felfogását, hanem abban, hogy felismerték koruk valláserkölcsei szükségletét, függetlenül attól, hogy a széles tömegek képviselték-e vagy igényelték-e ezt vagy sem. A próféták és maga Jézus is az aktualitás fogalmának értékelméleti vetületével ajándékozták meg a kereszténységet. A valóság síkját átvitték az eszmény síkjába, a van-t a kell világába, az ontológiai dimenziót az axiológiai dimenzióba. Az aktualitás tehát ezek szerint az értékek világában nem a van-nak, hanem a kell-nek, nem a szubjektív, hanem az objektív szükségletnek a kifejezése. Az aktualitás emiatt nem mindig egy azzal, amit éppen óhajtunk, noha ez volna a kívánatos, hanem sok esetben más, több ennél. Jézus nem azt fejezte ki, amit korának embere követelt, ellenkezőleg, gyakran ostromozta azt. Ő egy új és az addiginál magasabbrendű értékrendszert teremtett, melynek történelmi szükségességét látta időszerűnek. Az örök *kell* értékrendszerét helyezte bele abba a mába, melyben élt. Tragikum — akárcsak a többi próféták tragikum — az aktuális *van* és a *kell* éles ellentétéből származott. Ez az ellentét már nem jelentkezik beszédeinek alaki arculatában, s ez volt a nagy szerencse. A néptől sokban idegen, a nép etikai színvonalát messze túlhaladó új értékrendszerét a kor kifejezőmódjának köntösébe tudta öltöztetni. Gondoljunk a hasonlatokra és példázatokra.

Az időszerűség nem az örökkévaló értékkel szemben való engedmény, hanem értelmes alkalmazkodás éppen az örökkévaló érték győzelme érdekében. Ez az alkalmazkodás tette időszerűvé az apostolok, de főleg Pál missziói prédikálását. A keleti egyház nagy szónokainak négy homiletikai tény kölcsönözött időszerűséget. Tartalmilag: a hellén szellem kifejezése és a miszticizmus. Alaki szempontból: a szentek életéből vett illusztrációk fantasztikus tömege és a polemikus hajlam. A nyugati egyház szónokai között Ambroszius gyakorlati tanácsaival, Augustinus és követőinek a római jogból kisarjadzó tekintélyelvvel váltak beszédeikben időszerűkké.

A középkor túlkapasai új szükségleteket érleltek meg a lelkekben, melyeket a reformáció fejezett ki. Huszt a gyújtó lángolás, Luthert az egyéni átélés, Kálvint a hangvétel erélye, a pietistákat az érzelmi mélység, valamint a homiletikai egyszerűség és közvetlenség tettek a maguk idejében időszerű szónokokká. A felvilágosodás szónokai az észérvek ragyogtatásával, Schleiermacher és követői személyes hit-tapasztalataik, élményeik egyszerű hangan való közlésével, a francia romantikusok gondolataik eredetiségével és forradalmi tónusával, az angolok a sarjadó liberalizmus húrjainak pengetésével váltak korukban aktualisokká.

Dávid Ferenc beszédének időszerűségét kora magasabb valláserkölcsei igényeinek, hiányérzetének, igazságszomjának, kereső szenvedélyének a legmagasabb síkon és a legmagasabb homiletikai eszközökkel való kifejezése biztosította. Enyedi azért volt aktuális, mert a

háborúk okozta erkölcsi sebeket igyekezett orvosolni. A felvilágosodás szónokai makacs merészséggel ostorozták a még mindig uralkadó obszkurantizmust és a maradiságot, felhasználják a kor tudományos kutatásainak eredményeit. Kriza János a túlzó racionalizmus elleni hadakozásával a legizibb aktualitás húrjait pengette. Ferencz József és köre szinte abszolút hitelességgel fejezik ki koruk liberalizmusát, individualizmusát, optimizmusát, polémikus hajlamait és esztétikai igényeit.

Az unitárius hitnézetből egyenesen következik, hogy a lelkésznek időszerű beszédet mondania kötelessége már a négyszáz éves hagyománynál fogva is.

Mi a különbség az időszerű és nem időszerű prédikáció között? Az, hogy az időszerű prédikáció az örökkévaló értékek feltárása, megvilágítása és a személyiségbe való átültetése rendjén tudatosan és következetesen tekintettel van annak a kornak szellemére, igényeire, értékvilágára, szükségleteinek sajátosságaira, melyben a beszéd készül és elhangzik. Az időszerűség nem illetheti meg az olyan beszédet, melynek szerzője bemutatja és kifejezi ugyan az örök értékű vallás-erkölcsi eszméket (igazság, szeretet, jóság, béke, méltányosság, szépség, tökéletesség, Istenország), de csak önmagukban, általánosságban, *sub specie eternitatis*, anélkül, hogy tekintettel lenne kora emberének, társadalmának lelki, szellemi, erkölcsi stb. sajátosságaira, igényeire. Az ilyen beszédet, ha értékes, nevezhetjük klasszikusnak, s azt bármikor, bárhol el lehet mondani, de szerzőjének számolnia kell azzal, hogy beszéde nem hatol be gyülekezete lelkiségének mélyebb rétegeibe, mivel azt nem az időszerűség feltételei mellett és eszközeivel ragadta meg, ha egyáltalán megragadta.

A lelkész a ma emberének prédikál. Prédikálása három tényezőről múlik: a hallgatóság, a lelkész egyénisége és maga a prédikáció. A homiletika története azt mutatja, hogy századok során a keresztény prédikátorokat az evangéliumi magvetésben sokkal inkább a mag érdekeltte, mint a talaj és a magvető. Jézus példázatában a három tényező közül kettő: a mag és a magvető változatlan, állandó tényező, csupán a talaj változik. Jézusnál éppen az időszerűség igénye volt az ok, amiért a három tényező viszonyulását ebben a képzetben mutatta be. Az újkori homiletika mindháromat változónak tekinti. Nemcsak a talaj sokféle, hanem a mag és a magvető is. Mindhárom függvénye egymásnak. A tényleges állandó a *cél*, a *termés*, a tökéletes vallás-erkölcsi személyiség, illetve az általa teremtett univerzum: Istenország. A korszerűség azt jelenti, hogy mind a három tényezőben olyan kor szabta változásokat eszközölünk, melyek által a legkedvezőbben szolgáljuk a célt.

A változásokat a ma emberében kell létrehoznunk, ő az időszerűség. Prédikációnkat tehát időszerűvé a ma emberéhez való ún. *homiletikai alkalmazkodásunk* teszi. Az örökkévaló értékek rendszeréből azt nyújtom neki, ami a cél szempontjából a legoptimálisabb, aminek a beplántálásával szemben a legkisebb ellenállást fejt ki, ami az ő lelki sajátosságaival a leginkább megegyezik.

Ehhez — természetesen — a ma emberének alapos és sokoldalú ismerete szükséges. Ennek az emberismeretnek a megszerzése komoly antropológiai, lélektani, társadalomelméleti, karakterológiai, filozófiai,

etikai és teológiai tájékozottságot és sok gyakorlati megfigyelést igényel a lelkésztől. Adler írja: „Emberrel bármit is kezdeni emberismeret nélkül, lehetetlenség.”

A továbbiakban próbáljuk felvázolni a mai keresztény ember és gyülekezet lelki alkatát s az ebből fakadó igényeinek, szükségseinek, fogékonyságának sajátosságaiból vonjunk le homiletikai következtetéseket. Eljárásunk, ha következetes, célba visz: az időszerűség elvi, tárgyi és alaki feltételeinek felfedezéséhez és felmutatásához.

Milyen tehát a ma embere és mi következik ebből a prédikátorra, a prédikációra és a célra nézve?

1. A mai ember többségének szemléletmódja *realista*. A valóság érdeklő és izgatja. Nem a hímes szavak, hanem az erős valóságok tetszenek neki. Innen következik, hogy az időszerű prédikációnak is realitánnak kell lennie. Ez azt jelenti egyfelől, hogy ténylegesen létező gondolatokat és élményeket tár a hívek elé. A realista beszéd helyesen méri fel a gyülekezet képességeit. Nem követel olyant, amire a gyülekezet képtelen, vagy amit nem áll módjában megtenni. A szónok esetében nagyon is igaz, hogy aki sokat követel, az keveset sem kap. A ma embere mértéktartó, mértéktevő. Tudja, hogy képességei nem végtelenek; érzi, hogy meddig mehet el a követelmények megvalósításának skáláján. Ezért a realista beszéd nem állít fel túlzott, agyonidealizált, határtalanul igényes célokat. A tökéletességről, vagy Istenországáról szóló beszédeink azért nem lehetnek időszerűek, mert túl nagy bennük az igény, nem számoltunk az ember etikai teljesítőképességének reális határaival. A korszerű beszéd nem kalandozik el az eszménységek világának elérhetetlen régióiba. Ez nem jelenti azt, hogy az eszményt — jelen esetben — a tökéletességet feladtuk, csak nem követeljük az egészet egyszerre. A realista prédikáció módszere a fokozatosság. Nem a legtávolabbi pontra figyel, hanem csak a következő lépésre. A realista prédikáció tudatában van annak, hogy a ma emberét első helyen a konkrétumok, a pontos, jól meghatározható, félreérthetetlen, félremagyarázhatatlan, világos tények érdeklik és tudják a figyelmét megragadni. Eppen ezért a realista beszéd igyekszik a felvett témában rejlő anyagot a gyakorlatba átültetni, azaz a maga teljes valóságában ragadni meg. A realista beszéd nem idealizál, a valóságot mutatja be. Amint Boileau mondja: „Százszor is kérdezd meg magadtól: valóban ezt akartad-e mondani?” „Valóban az olvasó is ezt érti-e, nem valami mást?” Korunk realizmusa a lelkésztől hat dolgot követel:

a) Tartózkodjunk a ködösítés minden nemétől. Beszéljünk úgy, hogy ha istentisztelet után a legegyszerűbb hallgatónkat megkérdezné valaki, mit prédikált a lelkész, akkor ő három-négy mondatban világosan tudja megmondani, miről volt szó a templomban, és ne kényszerüljön így nyilatkozni: Szép volt a prédikáció, de nem tudnám megmondani, miről is volt szó benne. Minden benne volt.

b) Utasítsuk el a művészetelméletnek azt a legújabb nézetét, mely szerint a műalkotó feladata abban áll, hogy kiprovokáljon egy gondolat- vagy élménysort, a többit bízva a műélvezőre. Vannak lelkészek, akik összetévesztve a művészi szemléletet a prédikációval, egy témát csak felvázolnak, csak félig fejtenek ki. A kifejtés folytatását rábizzák a hallgatóságra. Nem győzzük hangsúlyozni, mennyire hibás ez az el-

járás, mennyire ellenkezik a prédikálás célkitűzésével, a mai ember realista igényével: bizonyosságokat és nem ködös sejtéseket adni, illetve kapni.

c) Bár tárgyunk elvont, mégis próbáljunk minél több konkrét fogalmat használni. Itt a költőktől tanulhatunk. A költészet művészete éppen abban áll, hogy az elvontat konkrétta fejezi ki. „Tárgyasítja, materializálja az ideális anyagot.”

d) A gondolatokat figyelmesen végzett elhatárolással tesszük félreérthetetlenekké. A cél szabta terelőségatlás kordáiból nem szabad egy pillanatig sem kiengedni a gondolatokat, mert azok azonnal elburjánznak. A téma fáját állandóan nyenesni kell. Nem engedni, hogy arra nőjön, amerre ő akar, hanem arra, amerre mi akarjuk. A homiletikai burjánzás vesszője még a legképzettebb lelkészeket is állandóan kísérti.

e) A ma emberének realista szemlélete azt is megköveteli, hogy a téma ne legyen sokrétű, hanem egyetlen, egynemű közet csupán.

f) A realizmus követelménye az is, hogy nyújtsunk vallási, teológiai, filozófiai és erkölcsstani fogalmakat, illetve a hívek jelenlétében tisztázzunk ilyeneket. Ne felejtjük el, hogy híveink egy része teológiaiilag képzetlen, éppen ezért tisztázás előtt és nélkül ne használjunk szakkifejezéseket.

g) Használjunk minél több meghatározást, következtetést, melyek nemcsak a nyelvezetünket teszik logikussá és konkrétta, hanem magát a tárgyat is. Kerüljük a kétértelmű szavakat.

h) A realizmus tanít meg arra is, hogy ne operáljunk ún. formális témákkal. Ne beszéljünk pl. általában a szeretetről, hanem tárgyasítsuk azt, és beszéljünk pl. emberszeretetről, hazaszeretetről, istenszeretetről, a munka szeretetéről stb. Ne érzelmeket, hanem érületeket, azaz tárgyasult érzelmeket tárjunk hallgatóink elé.

2. A ma gondolkodása erőteljesen *dialektikus*. A ma embere elmentétekben ítél és értékel. Az ellentét lehet romantikus és logikai. Az első bizonyos jellemtartalom idealizálását, a második a megértést és rávezetést szolgálja. Utóbbiból egy igen fontos korszerűsítő eljárás következik: a gondolat, sőt az egész téma szélső pontjainak szembeállítás. Az erény és a bűn, a jelen és a múlt, a jószág és a gonoszság, szeretet és gyűlölet, emberség és embertelenség a korszerű prédikációban nem párhuzamos, hanem dialektikus egymásmellettiségben jelennek meg. Az ellentétek elve azonban nem vezethet másokkal való polemizáláshoz.

3. A ma emberének *kultúrszinvonala* és igénye jóval magasabb, mint a régieké. A ma embere, különösen pedig a szocialista társadalom polgára, iskolázott, könyveket, lapokat olvas, rádiót hallgat, TV-t néz, egyszóval a kultúra emlőin nő és gyarapodik. A korszerű prédikátornak számolnia kell ezzel. A lelkészeknek, ha időszerűt akar adni, állandóan művelődnie, tanulnia kell, lépést tartani a leghaladottabb művelődéssel. Az a patinás mondás, hogy a jó pap holtig tanul, ma halálosan komoly. Készülnünk kell szolgálatainkra, meg kell írunk beszédeinket, s a szövegen az utolsó pillanatokig is és a szolgálat megtörténte után is állandóan javítani kell.

4. A ma embere szereti az *újat*, szereti a meglepőt, a szokatlant, az eredetit. Semmi sem áll távolabb tőle, mint a sablon s az ismétlés.

Hányszor halljuk híveinktől közvetett utakon: Szépen prédikál a mi papunk, de már évek óta nem mondott újat, ismétli magát, kifogyott a mondanivalóból, kezd unalmassá válni... A lelkészek részéről viszont sokszor hangzik el ilyen megjegyzés: Hogyan adhatok újat, amikor az evangéliumot kell prédikálnom, és az pedig ma is ugyanaz, ami tíz évvel ezelőtt volt. A könyörülő samaritánusról pl. ma sem mondhatok mást, mint amit tíz évvel ezelőtt mondtam. Ez igaz, de egy-két megjegyzés ide kívánkozik.

— senki sem kötelez arra, hogy a könyörülő samaritánusról prédikáljak;

— de ha mégis ezt választottam, tudnom kell, hogy a példázatban rejlő gondolatokat egyetlen beszédbe kifejtteni, kimeríteni lehetetlen. Gazdaskodjunk tervszerűen anyagunkkal. A samaritánus példázata alapján több érdekes, színes, időszerű beszédet mondhatunk.

— A mai ember igénye az új iránt nem mindig csak tartalmi jellegű, lehet az formai is. Ugyanazt a témát prédikálhatom többször is, ha új köntösbe tudom öltöztetni. Ünnepi beszédeinkben, ahol a témakészlet aránylag szűk, még inkább kénytelenek vagyunk az alaki újszerűség elvét alkalmazni.

5. A ma emberének szemléletmódja túlnyomó részt *látásos*. Mint a gyermek, mindent látni akar. Ezért utazik annyit. Ebből következik, hogy a prédikáció csak akkor korszerű, ha láttat, ha képei között a látásosak túlsúlyban vannak. Szemléletesen kell beszélnünk, sok-sok vizuális képet kell használnunk. Szemléltetni annyi, mint a tértelet térben, az időtlent időben jeleníteni meg. A nagy szónokok korukban azért tudtak időszerűek lenni, mert a legelvontabb témát is szemléletesen tudták felmutatni, kifejtteni. Megfigyelhetjük, hogy a mai szónokok nálunk és külföldön egyaránt fokozott mértékben használnak ótestamentumi témákat. Miért? Azért, mert az Ótestamentum sokkal szemléletesebb, mint az Újtestamentum.

6. A mai ember felfogásmódja inkább *kifelé forduló*. A karakterológiai kísérletek azt igazolják, hogy minden száz ember közül hetven extrovertív típus. Ebből is vonhatunk le homiletikai következtetéseket pl.:

— Mivel valláserkölcsei szemlélet befele nézések nélkül nincs, tudva, hogy hallgatóink túlnyomó része kifelé forduló, ebből azt az elkötelezést vonom le magamnak, hogy nagyobb erőfeszítéseket tegyek annak érdekében, hogy a vallásos élmény által megkövetelt befele nézés feltételei híveim lelkében megteremtődjenek.

— A kifelé forduló típus figyelmének a központjában az objektív világ, az énen túli *más* áll. Ha az így van, akkor ebben az objektív világban keresem velük a valláserkölcsei értéket is. Használok a kozmikus érveket, melyek iránt valóban a mai ember részéről hallatlanul nagy az érdeklődés. Kifelé forduló alkatából fakad a mai ember ún. kozmikus látásmódja is. Oriana Fallaci írja művében: „A mai ember mindent kozmikus dimenziókban akar látni... túllépte szűkebb hazájának, a Földnek határait...” Erre az új, a ma embere életébe belépett dimenzióra feltétlenül tekintettel kell lennie a korszerű prédikációnak.

7. A mai ember a régivel szemben *cselekvő* részese kíván lenni minden történésnek, személyesen akar mindenről meggyőződni. Ezt a

jellemvonást a korszerű prédikátor úgy használja fel, hogy mondani-
valóját minden ízében viszonyítja a hallgatóihoz, minden cselekmény,
helyzet központjába őket állítja, rájuk céloz. Pl. A tékozló fiúról
van szó. Kérdezzük: mit tettél volna te, atyámfia, ha a tékozló fiú ap-
jának a helyében lettél volna? Szinte minden bibliai történettel kap-
csolatosan tehetünk fel hasonló kérdéseket. Ezt az eljárást szubsztitu-
ciónak vagy behelyettesítésnek hívjuk. Ezzel a módszerrel hallgatóin-
kat szemléletesen a bibliai történet s így az egész prédikációnak is
részeseivé, szereplőivé tehetjük.

8. Az új ember jellemzője a *kritikai* hajlam is. Ez egyéniségének
az értékeléséből, sőt túlértékeléséből fakad. Nem hajlandó elfogadni
semmit, mielőtt azt saját egyéniségén át nem szűrte, azaz meg nem
bírálta. A kritikának szubjektív kritériumai vannak, s a korszerű pré-
dikáció egyik feladata az, hogy a különféle kritériumok, értékelési mér-
cék rendszerébe beépítse a valláserkölcsei kritikai mércét is.

9. Vannak lelkészek, akik elfelejtve, hogy a mai ember *büszke*
korára, próbálják mintegy kitépni hallgatóikat a mából s áthelyezni
őket a bibliai múlt agyonidealizált világába. A korszerű szónok illet
nem tesz, vagy ha igen, azért cselekszi, hogy a ma életét mutathassa
be ideális fokon. Mi is hiveinkkel együtt büszkének kell hogy legyünk
korunkra, annak vívmányaira, emberfeletti teljesítményeire. El kell
vetnünk azt a rousseau-i gondolatot, hogy a technikai fejlődés fordítot-
tan viszonylik az erkölcsi fejlődéshez. A tudás nem teheti rosszá az
embert, s ha mégis azzá lesz, annak más okai vannak. Alig van idő-
szerűbb téma, mint az, hogy a technikai haladás nem kerékkötője az
erkölcsinek. A humánium éppen a tudományos és technikai haladás
feltételei között fejlődik és tisztul.

10. A mai ember *élményéhes*, ez fiatalságának legkirívóbb is-
mertetőjegye. Innen következik, hogy prédikációnkban ne csak taní-
tani akarjunk, hanem igyekezzünk élményt nyújtani: értelmi, érzelmi
és valláserkölcsei élményt. Ez az élményéhség termelte ki az új ember-
ben az ún. modern hedonizmust és eidaimonizmust. A szórakozás, a
gyönyör, a boldogság utáni vágy és hajsza rányomta bélyegét korunk
emberére. Minél több kellemes, szórakoztató élményt nyújt valami,
annál keresettebb cikk. A prédikáció világa nem evilágból való, és
mégis, itt is lehet és kell a komolyság határain belül a kellemességet,
a szórakoztatást, az élményt művelni. Érdemes foglalkozni azzal, hogy
miképpen tudnók a prédikációt élményforrássá, kellemessé tenni. Kül-
lönös kérdés ez, mely tárgyunkon túlmutat.

11. A ma embere *haszonelvű*. Mindent valamiféle haszonból tesz,
minden cselekedete mögött valamilyen érdek húzódik meg. Erkölcsi
cselekedeteinek is egyik fő indítóoka az érdemesség: érdemes-e jól
tenni, ezt vagy azt megtenni, vagy ne tenni meg? Ebből tanulságul le-
szűrhetjük, hogy sohase prédikáljunk egy témát magáért a témáért.
Bármilyen etikai normát, magatartást ajánlunk, rögtön tegyük hozzá,
hogy érdemes ezt elfogadni és megcselekedni, mivel ez saját jól felfo-
gott érdekeinket szolgálja, közvetetten vagy közvetlenül, ebből nekünk
előbb-utóbb erkölcsi, szellemi és anyagi hasznunk, előnyünk származik.
Az erkölcsi önérték nem tartozik a leghatásosabb motívumok közé.
Abszolút formában nem is létezik mint ilyen, hiszen minden önmagáért
a jóságért végrehajtott jócselekedet valamilyen pozitív gyümölcsöt

terem akarátunk ellenére is. Bár nem ezért tettük meg a jót, mégis elfogadjuk az isteni jutalmat. „A jótett olyan gyümölcsfa, mely terem akkor is, ha nem számítunk rá, akkor is, ha nem terméséért ültettük.” A korszerűen prédikáló lelkész a legidealistább hallgatóinak is minden követelményért, erkölcsi áldozatért ígér valamit, éspedig legalább annyit, amennyit tőle erkölcsi befektetés címen megkövetelt. Igéreteinkben ne legyünk fukarok, de felelőtlenek sem.

12. A modern ember a *tapasztalat* embere. A dolgok és tettek értékét, érvényét a tapasztalattal igyekszik lemérni és alátámasztani. A korszerű prédikációban mind a lelkész, mind a hívek tapasztalatainak fontos szerepet kell biztosítani. Sokat kell hivatkozni a tapasztalatra. A tapasztalat egyik formája a kísérlet. A valláslélektan modern képviselői által végzett kísérletek eredményeit kiváló eredménnyel hasznosíthatjuk.

A homiletikai empirizmus egyik központi kérdése a *hogyan?* A régi prédikátorok művészi, kidolgozottan mutatták fel a célt, az eszményt, ecsetelték annak nagyszerűségét, retorikai műfogásokkal igyekeztek megszerettetni, elfogadtatni azt, de arra a kérdésre, hogy *hogyan* jutok el a célhoz, mindig másra hivatkoztak. Ennél a kérdésnél a legragyogóbb szószéki produkciók is magára hagyhatják az embert. Nem lehet a kérdés elől kitérni. Konkrétan meg kell mondani, hogy a cél elérése érdekében ezt kell cselekedni, ilyen meg ilyen segédeszközöket kell igénybe venni. A modern ember helyesen érzi, hogy a világ nem célok, nem eszmények hiányában szenved, hanem utak hiányában. Schian írja, hogy az olyan lelkész, aki folyton a célt mutatja, de konkrét utakat a cél felé nem jelöl meg, azaz nem felel a *hogyan-ra*, hasonló ahhoz az emberhez, aki megmutatja a nyulat, de azt már nem mondja meg, *hogyan* lehetne meg is fogni azt.

13. A modern prédikálás — akárcsak a pedagógia is — nem annyira bele akar vinni valamit a személyiségbe, mint inkább *kihozni* abból valamit. Szemben a régi prédikációkkal, amelyek impresszív jellegűek voltak, a korszerű beszédnek expresszív irányúnak kell lennie. Ne belepredikáljuk az értéket az emberbe, hanem kipredikáljuk, ki-neveljük belőle a benne rejlő értékcsírákat. Ehhez ismernünk kell a hallgatóság lélektanát.

14. A ma emberének látó- és érdeklődési köre nagyon széles, túlterjed a maga egyéni problémáin és belehatol a hozzá hasonló emberek életébe is. Ez az egymásbahatolás a *szociális* érzék, etikailag a humanizmus előfeltétele. Nincs aktuálisabb beszédtema, mint az egészséges humanizmus, a szociális igazság, a szocialista erkölcs és méltányosság, a béke, az együttműködés és a barátság elvein felépülő új világ áldott képe. El sem képzelhető beszéd, melyből ezek a magas elvek és eszmények ki ne csendülnek.

15. A mai ember *autonóm* személyiség, vagy legalábbis erre vár. Nem készen várja a dolgokat, hanem maga szeret mindennek utánanézni. Ennek a mentalitásnak következménye többek között az is, hogy az objektív isteni kinyilatkoztatás teológiája már nem felel meg neki. A kinyilatkoztatást kezdi felváltani a *megismerés*. Nem Istentől várja, hogy jelentse ki magát, hanem ő akarja megismerni Istent. Innen a lázas istenkeresése. A Biblia tekintélyét elismeri, de megkülönbözteti a mítoszt a történetiségtől. Jézus alakja hovatovább mind

emberibb lesz. A felekezeteket nem tekinti végleges történelmi kategóriáknak. Ezért az időszakos beszéd ökumenikus jellege elkerülhetetlen.

Alaki szempontból a korszerű prédikáció egyes sajátosságait már említettük. De kínálkozik még néhány: a régies, archaikus formanyelv kultusza. Legyen a prédikáció stílusa egyszerű, kifejező és szép, legyen írói, a szavak jelentése fedje a dolgok jelentését, kerülje a nevetségest, naiv illusztrációkat; ne ostorozzon, tudva, hogy a mai ember büntudata csekély; a bűnt úgy tüntesse fel, mint Jézus: betegségnek, javítható hibának; kerülje a felesleges szóhalmozást, a dagályos szuperlatívuszokat. Alkalmazzon érdekes paradoxonokat, párhuzamokat, antitéziseket, eredeti hasonlatokat, kérdezzen, fokozzon, használjon népies kifejezéseket, rendszerezzen, alkalmazzon, összefoglaljon. Legfőbb stiláris követelmény mégis a világosság, a pontosság, a rend, a természetesség és bizalmasság.

KATHONA GÉZA

ERDÉLYI UNITÁRIUS TANULÓK KÜLFÖLDÖN 1711-IG

Az antitrinitarizmus erdélyi úttörői kezdetbeli lutheri felfogásuknak megfelelően a wittenbergi egyetemen szélesítették ki teológiai műveltségüket. *Dávid Ferenc* 1545 októberében, majd 1548. jan. 20-án „Franciscus Litteratus Klausenburgensis” néven¹, *Heltai Gáspár* 1543. febr. 17-én², *Basilius István* 1549. júl. 22-én³, *Egri Lukács* 1552. jún. 20-án⁴ iratkozott be a wittenbergi egyetemre, de Dávid, amint egymásután kétszeri beiratkozásából is látható, megszakította itteni tanulmányait s „Franciscus Transilvanus” név alatt a dogmatikus merevségtől szabadabb oderafrankfurti egyetemet látogatta 1546 végétől vagy 1547 elejétől fogva.⁵

A szász *Kratzer Lukács* 1569. ápr. 9-én már unitárius szemlélettel lépett a wittenbergi egyetem hallgatói közé⁶, ám még ugyanazon évben a szabad légkörű baseli egyetemen tűnt fel „Lucas Koetzer Transilvanus” néven⁷, míg végül Skaricza Máté társaságában 1571 márciusában visszament Wittenbergbe.⁸ Hogy *Kratzer Lukács* unitárius volt, azt *Skaricza Máté* a Szegedi-életrajzban megörökítette, s ez nem meglepő, mert édesatyja, *Kratzer György*, előbb besztercei, utóbb pedig kolozsvári szász prédikátor a harcoss unitáriusok közé tartozott, s mint ilyen részt vett az 1569. évi nagyváradi hitvitán.⁹ *Kratzer Lukács* ingázása a wittenbergi és a baseli egyetem közt még az útkeresést mutatja. Az unitárius eszme kibontakozásával és megszilárdulásával ez irányzat ifjú hívei hamarosan megállapodtak, s a szabadabb gondolkodást toleráló padovai és a megkötöttségeken felülemelkedni tudó oderafrankfurti egyetem mellett horgonyoztak le.

Dávid Ferenc és *Blandrata* 1568 áprilisában a kolozsvári iskola három kiváló növendékét, *Hunyadi Demetert*, *Abafáji Gyulai Pált* és *Pécsi Jánost* továbbtanulás végett Olaszországba küldték. Közülük *Hunyadi*